

جایگاه مسجد در نگاه امام خمینی (ره)

محمد مهدی فجری

با پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، مساجد نیز همانند دوران صدر اسلام جایگاه واقعی خود را باز یافتند؛ به طوری که نیروهای فعال در مساجد، به طور مستقیم در متن انقلاب شرکت جستند. از آن پس مساجد نقش پایگاه ارتباطی مردم را بر عهده داشتند و در شرایط حساس نهضت اسلامی توانستند به انسجام نیروهای مردمی بپردازند. علاوه بر این، بسیاری از برنامه‌های انقلاب مانند انتخابات شوراهای

مسجد مهمان‌خانه خدا در زمین، جایگاه نزول برکات و خیرات آسمانی، خانه راز و نیاز، عشق و محبت، صفا و صمیمیت، ایثار و رحمت، تجلی بهشت خدا در زمین، محل آرامش موحدان است. مکان آن، بهترین قطعات زمین است و فرشتگان، با اهل آن هم‌نشین می‌باشند.^۱

آنچه از بررسی نقش مسجد در صدر اسلام به دست می‌آید، جامعیت مسجد در همه زمینه‌های عبادی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی، نظامی، قضایی و... است.

۱. آثار الصادقین، صادق احسانبخش، ستاد برگزاری نماز جمعه گیلان، ج ۸، ص ۲۶۱.

اینجا؛ سنگرها را باید پر کرد.^۲
و در جایی دیگر می‌فرمایند:
«مساجد و محافل دینیه را که
سنگرهای اسلام در مقابل شیاطین
است، هر چه بیشتر گرم و مجهز نگه
دارید!»^۳

مسجد، پایگاه انقلاب و حرکت

با بررسی تحولات سالهای
سرنگونی رژیم شاهنشاهی و پیروزی
انقلاب اسلامی، نقش و اهمیت مسجد
در ابعاد مختلف به وضوح هویدا
می‌گردد. در آن زمان مردم و روحانیت
با محوریت مساجد مبارزات خویش
را تا پیروزی نهایی ادامه دادند. یقیناً در
گذشته و حال و آینده، هیچ مکانی
قابلیت این مرکزیت را نداشته و ندارد.
بنابراین هم اینک نیز دوری مردم از
مساجد، موجب شادی دشمنان و
تضعیف انقلاب خواهد شد. در آن
موقعیت حساس، مسجد پایگاهی شد
تا شاگردان و پیروان حضرت امام علیه السلام به

محلّی، کانونهای بسیج و دیگر
ضرورت‌های زمان در مساجد انجام
گرفت.

نویسنده در صدد است تا با
مروری اجمالی بر نظرات بزرگ‌مرد
تاریخ، حضرت امام خمینی علیه السلام جایگاه
و نقش مسجد در جامعه اسلامی را
مورد بررسی قرار دهد.

سنگر سربازان خدا

چشمه زلال مبارزه بر ضد باطل
در طول تاریخ از مسجد جوشیده
است. حضرت امام علیه السلام با شناخت
موقعیت و نقش مسجد، خطاب به
مسلمانان جهان می‌فرمود: «اگر حرم و
کعبه و مسجد و محراب، سنگر و
پشتیبان سربازان خدا و مدافعان حرم و
حرمت انبیاء نیست، پس مأمن و
پناهگاه آنان در کجاست؟»^۱
امام بزرگوار با تأکید بر نقش
محوری مسجد در خستگی کردن
نقشه‌های دشمنان اسلام می‌فرمایند:
«اینها از مسجد می‌ترسند. من تکلیفم
را باید ادا کنم؛ به شما بگویم. شما
دانشگاهیه‌ها شما دانشجو‌ها، همه‌تان
مساجد را بروید پر کنید! سنگر هست

۱. صحیفه نور، مرکز فرهنگی انقلاب اسلامی،

ج ۲۰، ص ۱۲.

۲. همان، ج ۱۲، ص ۱۴۸.

۳. همان، ج ۱، ص ۱۹۰.

همراه اقامه فرایض دینی و عبادی - که دلیل حضور مردم در مساجد بود - پیامها و فرمانهای امام خمینی علیه السلام را دریافت کنند.

آن بزرگ معمار انقلاب، با تأکید بر حفظ مساجد به عنوان اصل و اساس انقلاب می فرماید: «مسجد محلی است که از آن باید امور اداره بشود. این مساجد بود که این پیروزی را برای ملت مادرست کرد. این مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشند. این طور نباشد که خیال کنیم حالا دیگر ما پیروز شدیم، دیگر مسجد می خواهیم چه کنیم؟ پیروزی ما برای اداره مسجد است.»^۱

بر اساس همین دیدگاه است که متفکران و نویسندگان خارجی نیز به اهمیت مساجد در ساختار انقلاب تأکید کرده و آن را محور اصلی در شکل گیری انقلاب اسلامی ایران دانسته اند.

حامد الگار نویسنده و منتقد بزرگ می گوید: «مسجد هسته اساسی تشکیلات انقلاب اسلامی بود. یکی از عناصر مهم در پیروزی انقلاب، احیای

مجدد مساجد و تمام ابعاد عملکردی آن بود. نقش مسجد، دیگر نه عزلت و گریزگاهی از جامعه بود که مردم برای دوری جستن از دنیا، گرفتن وضو، انجام عبادات یا گوش دادن به صوت قرآن به آن پناه می بردند، بلکه برعکس، مسجد به یک کانون مبارزه و مرکز فرماندهی بدل گردید. به طور خلاصه، مسجد تماماً آن چیزی شد که در عصر پیامبر بود.»^۲

در زمان رسول اکرم صلی الله علیه و آله یکی از مهم ترین نقشهای مسجد، تدارک مقدمات فکری و بسیج عمومی مسلمانان به منظور جهاد با کفار بوده است. عیناً همین نقش در جریان نهضت روحانیون شیعه به رهبری امام خمینی علیه السلام در سال ۱۳۴۲ هـ ش و پس از آن در جریان پیروزی انقلاب اسلامی ایران مشاهده شد. تأثیر این مکان مقدس در جذب نیروهای رزمنده بسیجی و آموزش آنها و نیز پشتیبانی و فعالیتهای پشت جبهه، بر هیچ کس

۱. همان، ج ۱۲، ص ۲۳۰.

۲. مسجد و انقلاب اسلامی، رضا شریف پور، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۴۷.

پوشیده نیست.

حضرت امام علیه السلام بر اساس همین شناخت، بارها بر اهمیت اجتماع و حضور فعال در مساجد تأکید داشته، آن را موجب تقویت اسلام و نظام می دانستند: «مساجد باید مجتمع بشود از جوانها! اگر ما بفهمیم که این اجتماعات چه فوایدی دارد و اگر بفهمیم که اجتماعاتی که اسلام برای ما دستور داده و فراهم کرده است، چه مسائل سیاسی را حل می کند، چه گرفتاریها را حل می کند، این طور بی حال نبودیم که مساجدمان مرکز بشود برای چند پیرزن و پیر مرد»^۲

همچنین می فرمودند: «نماز را در جماعت بخوانید! اجتماع باید باشد. اجتماعاتتان را حفظ کنید! مساجدتان را محکم نگه دارید!»^۳

و در سخنی دیگر فرمودند: «مسجد مرکز تبلیغ است. در صدر اسلام از همین مسجدها جیشها، ارتشها راه می افتاده. مرکز تبلیغ احکام سیاسی - اسلامی بوده. هر وقت یک گرفتاری را طرح می کردند،

امام خمینی علیه السلام مساجد را مرکز جنبشها و حرکتهای اسلامی معرفی کرده و فرموده است: «مسجد در اسلام و در صدر اسلام همیشه مرکز جنبش و حرکتهای اسلامی بود... از مسجد تبلیغات اسلامی شروع می شده است. از مسجد حرکت قوای اسلامی برای سرکوبی کفار و وارد کردن آنها در [زیر] بیرق اسلام بوده است. شما که از اهالی مسجد و علمای مساجد هستید، باید پیروی از پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله و اصحاب آن سرور کنید و مساجد را برای تبلیغ اسلام و حرکت اسلامیت و قطع ایادی شرک و کفر و تأیید مستضعفین در مقابل مستکبرین قرار دهید!»^۱

اهمیت اجتماع در مسجد

اسلام در ابتدای نظام مند ساختن سازمان دینی خود، تأسیس مرکز تجمع عمومی مسلمانان را با نام «مسجد» در اولویت قرار داده و تجمع در آن را به نیکوترین وجه ستوده، بیشترین تأکیدات را در راستای حفظ این سنگر توحیدی ابراز نمود.

۱. همان، ج ۶، ص ۴۹.

۲. صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۱۵۵.

۳. همان، ج ۱۲، صص ۱۴۸-۱۴۹.

صدا می‌کردند: «الصلوة مع الجماعة»، اجتماع می‌کردند. این گرفتاری را طرح می‌کردند، صحبتها را می‌کردند. مسجد مرکز اجتماع سیاسی است. اجتماعات خود را هر چه بیشتر در مساجد و محافل و فضاهای باز عمومی برپا نمایند!^۱

آنچه در طول مبارزات و فعالیتهای انقلابی روشن گشت، آن است که مساجد تنها جایگاهی هستند که در جوّی آکنده از وحدت، اخوت و معنویت، نیروهای مبارز، مؤمن و شجاع را در خود جای داده و از این طریق، در جهت بیداری و آگاهی بخشی به گروههای مختلف مردمی، رسالت خویش را عینیت بخشیده است. به همین دلیل است که دشمنان از مساجد به عنوان مراکز نیرومند پشتیبانی انقلاب و ستاد عملیاتی رهبر انقلاب اسلامی در هراس و وحشت بوده و بارها مساجد را آماج حملات خود قرار داده‌اند و هم اینک نیز دشمنان داخلی و خارجی در صدد دور کردن مردم به خصوص جوانان از مساجد می‌باشند.

فرموده‌اند: «اگر این مسجد و مرکز ستاد اسلام قوی باشد، ترس از فائتومها نداشته باشید! ترس از آمریکا و شوروی و اینها نداشته باشید! آن روز باید ترس داشته باشید که شما پشت کنید به اسلام، پشت کنید به مسجد.»^۲

و در بیانی دیگر می‌فرمایند: «ای ملت! مسجدهای خودتان را حفظ کنید!... مسجدها را حفظ کنید! بروید به مسجد... تا این نهضت به ثمر برسد! مملکت شما نجات پیدا کند.»^۳

همچنین می‌فرمایند: «شما باید هوشیار باشید که مسجدهایتان و محرابهایتان و منبرهایتان را حفظ کنید و بیشتر از سابق، شمایی که این معجزه را از مسجد دیدید که همه قدرتها را به هم شکست، نه فقط ابرقدرتها، قدرتهای دیگر را هم به هم شکست، نباید در اسلام سستی کنید! مسجدها را محکم نگه دارید و پرجمعیت کنید!»^۴

رهبر کبیر انقلاب با تیزی بی‌نی‌ای که در

آن بت‌شکن زمان با درک این حساسیت دشمنان، بارها خطر جدایی انقلاب از مساجد را مورد تأکید قرار داده و

۱. همان، ج ۹، ص ۱۳۶.

۲. همان، ج ۱۲، ص ۲۳۴.

۳. همان، ج ۷، ص ۵۸.

۴. همان، ج ۱۲، ص ۲۳۳.

بدهد و بعد این اسلحه‌ها از مساجد به کمیته آورده می‌شود.^۱

حضور سیاسی روحانیت در مسجد

حضرت امام خمینی علیه السلام، آن بزرگ‌مرد تاریخ، در اوج اختناق رژیم ستمشاهی یعنی سال ۱۳۵۲ فرمودند: «وظیفه علمای اعلام و مبلغین است که جرائم اسرائیل را در مساجد و محافل دینی به مردم گوشزد کنند.»^۲

حضرت امام علیه السلام در خاطره‌ای می‌فرمودند: «در دوران رضاخان من از یکی از ائمه جماعات سؤال کردم که اگر یک وقت رضاخان لباسها را ممنوع کند و اجازه پوشیدن لباس روحانی به شما ندهد، چه کار می‌کنید؟ او گفت: ما سوی منزل می‌نشینیم و جایی نمی‌رویم. گفتیم: من اگر پیش نماز بودم و رضاخان لباس را ممنوع می‌کرد، همان روز با لباس تغییر یافته به مسجد می‌آمدم و به اجتماع می‌رفتم. نباید اجتماع را رها کرد و از مردم دور بود.»^۳

مسائل سیاسی داشتند، خطر جدایی مردم و نهضت را در اوایل انقلاب از مساجد حس می‌کردند و مراقب بودند تا ارتباط مردم با مسجد قطع نگردد. از جمله مواردی که اهمیت فوق‌العاده حضور مردم در مساجد را از دیدگاه حضرت امام علیه السلام عیان می‌سازد، پیامی است مبنی بر اینکه تمامی اسلحه‌هایی که در اوج تظاهرات و درگیریها به دست مردم افتاده است، به مساجد تحویل داده شود. این پیام که با استقبال همگان مواجه شد، تأکید دیگری بر این مطلب است که علاوه بر اهمیت تجمع در مسجد، حتی رفت و آمد به این جایگاه الهی نیز دارای آثار و برکات زیاد است و نقشه‌های دشمنان را خشتی می‌کند. این در حالی است که مکانهای دیگر نظامی و انتظامی می‌توانست به عنوان پایگاه جمع‌آوری معرفی شود و این چیزی نیست جز اهمیت حضور در مساجد و پیوند و ارتباط جامعه با مسجد و روحانیت.

حضرت امام علیه السلام در بخشی از این پیام می‌فرمایند: «باید تمام اسلحه‌هایی که در دست مردم است، جمع شوند! هر کس اسلحه‌ای پیدا کرد، باید به مسجد محله خود برود و به امام جماعت مسجد تحویل

۱. همان، ج ۵، ص ۷۶.

۲. همان، ج ۱، ص ۲۰۷.

۳. ۴۲۰ داستان از نماز و عبادات امام خمینی، عباس عزیزی، ج اول، ۱۳۷۹، ص ۱۶۷.